

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(1)
บทคัดย่อภาษาไทย	(2)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญ และที่มาของปัญหาการวิจัย	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตของการวิจัย	4
ข้อจำกัดของการวิจัย	4
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
นิยามศัพท์	5
วิธีดำเนินการวิจัย	6
บทที่ 2 รายงานการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง	7
อาณาจักรล้านนา	7
กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด	14
ประวัติความเป็นมาจังหวัดแม่ฮ่องสอน	14
ประวัติความเป็นมาจังหวัดเชียงราย	18
ประวัติความเป็นมาจังหวัดเชียงใหม่	26
ประวัติความเป็นมาจังหวัดลำปาง	35
ประวัติความเป็นมาจังหวัดลำพูน	41
ประวัติความเป็นมาจังหวัดน่าน	44
ประวัติความเป็นมาจังหวัดแพร่	47
ประวัติความเป็นมาจังหวัดพะเยา	51
พุทธศาสนาในสมัยอาณาจักรล้านนา	55
การสร้างศาสนสถานล้านนาตามคติความเชื่อ	61
ความเป็นมา และความหมายของตัวมอม	67

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอม	77
สมมุติฐานเกี่ยวกับคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอม	80
คติความเชื่อตัวมอม	80
1.คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอมนำสารไปยังปักษุชนเทวบุตร	80
2.คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอมเป็นผู้เฝ้า และดูแลศาสนสถาน	84
3.คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องตัวมอมเป็นสัตว์หิมพานต์	86
4.คติความเชื่อตัวมอมเป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา	86
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	91
การศึกษาค้นคว้าข้อมูล	91
การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	92
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	92
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	93
วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล	93
การวิเคราะห์ข้อมูล	103
การนำเสนอผลงานวิจัย	103
บทที่ 4 ผลของการวิจัยและอภิปรายผล	104
ผลวิจัยจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ กลุ่มศาสนิกชน หรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับ กับประติมากรรมรูปตัวมอม	104
ประติมากรรมรูปตัวมอม	105
ที่มา ประติมากรรมรูปตัวมอม	105
ลักษณะรูปแบบ บทบาทหน้าที่ของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน	106
คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอม	107
คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอมที่เกี่ยวข้อง และปรากฏในศาสนสถาน	107
คติความเชื่อของประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่ขอฝน	107
ลักษณะของประติมากรรมรูปตัวมอมต่อการรับรู้ที่เกี่ยวข้อง กับคติความเชื่อของชาวล้านนา	108
ข้อค้นพบในงานวิจัย	109
ข้อมูลเชิงประจักษ์ของรูปแบบประติมากรรมรูปตัวมอม และคติความเชื่อที่ปรากฏ ในศาสนสถาน 6 จังหวัด จากการสำรวจ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน	109

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
1. วัดกลางเวียงจังหวัดเชียงราย	111
2. วัดมิ่งเมือง จังหวัดเชียงราย	113
3. วัดพระธาตุผาเงาตำบลเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	114
4. วัดพระธาตุดอยตุง ตำบลห้วยไคร้ จังหวัดเชียงราย	115
5. วัดป่าอ้อร่มเย็น ตำบลนางแล จังหวัดเชียงราย	116
6. วัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง จังหวัดน่าน	117
7. วัดพญาวัด ตำบลคูใต้ จังหวัดน่าน	119
8. วัดบุญยืน ตำบลกลางเวียง จังหวัดน่าน	120
9. วัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด จังหวัดน่าน	122
10. วัดทุ่งน้าว ตำบลทุ่งน้าว จังหวัดแพร่	124
11. วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรีสามัคคีธรรม ตำบลเด่นชัย จังหวัดแพร่	125
12. วัดพระธาตุลำปางหลวง ตำบลลำปางหลวง จังหวัดลำปาง	129
13. วัดเสารัตนปัทมาคาราม (วัดไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน) ตำบลไหล่หิน จังหวัดลำปาง	132
14. วัดพระยืน ตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน	137
15. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	139
16. วัดพันเตา ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	145
17. วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	147
18. วัดพันอ้น ตำบลพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่	150
19. วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร ตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่	152
20. วัดผาลาด ตำบลสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่	154
21. วัดสำเภา ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่	155
22. วัดโลกโมฬี ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่	158
23. วัดดัดบักย์ ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่	160
24. วัดปราสาท ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่	162
25. วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ ตำบลศรีภูมิ จังหวัดเชียงใหม่	164
26. วัดบุพพาราม ตำบลช้างคลาน จังหวัดเชียงใหม่	166
27. วัดเซตวัน ตำบลช้างม่อย จังหวัดเชียงใหม่	175
28. วัดแสนฝาง ตำบลช้างม่อย จังหวัดเชียงใหม่	176
29. วัดพันตอง ตำบลช้างคลาน จังหวัดเชียงใหม่	178

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
30.วัดชัยมงคล ตำบลช้างคลาน จังหวัดเชียงใหม่	180
31.วัดมหาวัน ตำบลช้างคลาน จังหวัดเชียงใหม่	182
32.วัดศรีโขง ตำบลวัดเกต จังหวัดเชียงใหม่	184
33.วัดเกตการาม ตำบลวัดเกต จังหวัดเชียงใหม่	186
34.วัดป่าจี้ ตำบลแม่เหียะ จังหวัดเชียงใหม่	187
35.วัดธาตุคำ ตำบลหายยา จังหวัดเชียงใหม่	189
36.วัดหมื่นสาร ตำบลหายยา จังหวัดเชียงใหม่	191
37.วัดสันป่าเสียด ตำบลหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่	193
38.วัดกู่คำหลวง(วัดเจดีย์เหลี่ยม) ตำบลวังตาล จังหวัดเชียงใหม่	195
39.วัดพระธาตุศรีจอมทอง ตำบลบ้านหลวง จังหวัดเชียงใหม่	197
40.วัดพร้าวหนุ่ม ตำบลช่างเคิ่ง จังหวัดเชียงใหม่	198
41.วัดป่าดาราภิรมย์ ตำบลแม่สา จังหวัดเชียงใหม่	200
ข้อมูลเชิงประจักษ์ของกลุ่มรูปแบบประติมากรรมรูปตัวมอมที่ปรากฏในศาสนสถาน 6 จังหวัด จากการสำรวจ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน	202
1.ตัวมอมลักษณะหมอบเฝ้าหน้าอาคาร	203
2.ตัวมอมลักษณะวิ่งต่อกันเป็นวงกลม	203
3.ตัวมอมลักษณะนั่งคล้ายสิงห์พม่า	204
4.ตัวมอมลักษณะอื่น	204
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	208
สรุปผลการวิจัย	210
ข้อเสนอแนะของการวิจัย	214
บรรณานุกรม	215
ภาคผนวก	
ก ตารางผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมในศาสนสถาน 8 จังหวัด ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย	226
ข ประวัติศาสนสถาน 6 จังหวัด ที่สำรวจพบประติมากรรมรูปตัวมอม	236
ประวัติผู้วิจัย	255

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ราชนามกษัตริย์ราชวงศ์ลาว(ลาวจังกราช หรือวงศ์ทิดัญนคร)	21
2.2 ราชนามลำดับเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่	30
4.1 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดกลางเวียง จังหวัดเชียงราย	111
4.2 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดมิ่งเมือง จังหวัดเชียงราย	113
4.3 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม พระธาตุผาเงา จังหวัดเชียงราย	114
4.4 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุคุดอยตุง จังหวัดเชียงราย	115
4.5 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดป่าอ้อร่มเย็น จังหวัดเชียงราย	116
4.6 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดมิ่งเมือง จังหวัดน่าน	117
4.7 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพญาวัด จังหวัดน่าน	119
4.8 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดบุญยืน จังหวัดน่าน	120
4.9 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน	122
4.10 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดทุ่งน้าว จังหวัดแพร่	124
4.11 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุสุโทนา จังหวัดแพร่	125
4.12 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง	129
4.13 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดไหลหินแก้วช้างยืน จังหวัดลำปาง	132
4.14 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระยืน จังหวัดลำพูน	137
4.15 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่	141
4.16 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่	147
4.17 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่	149
4.18 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพันอ้น จังหวัดเชียงใหม่	151
4.19 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุคุดอยสุเทพวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่	153
4.20 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดศาลาด จังหวัดเชียงใหม่	155
4.21 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดสำเภา จังหวัดเชียงใหม่	156
4.22 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดโลกโมฬี จังหวัดเชียงใหม่	159
4.23 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดดัดภัย จังหวัดเชียงใหม่	161
4.24 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดปราสาท จังหวัดเชียงใหม่	163
4.25 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ จังหวัดเชียงใหม่	165
4.26 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดบุพพาราม จังหวัดเชียงใหม่	168
4.27 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดเซตวัน จังหวัดเชียงใหม่	175

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.28 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดแสนฝาง จังหวัดเชียงใหม่	176
4.29 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพันตอง จังหวัดเชียงใหม่	178
4.30 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดชัยมงคล จังหวัดเชียงใหม่	179
4.31 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดมหาวัน จังหวัดเชียงใหม่	181
4.32 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดศรีโขง จังหวัดเชียงใหม่	183
4.33 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดเกตการาม จังหวัดเชียงใหม่	184
4.34 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดป่าสี จังหวัดเชียงใหม่	185
4.35 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดธาตุคำ จังหวัดเชียงใหม่	187
4.36 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดหมื่นสาร จังหวัดเชียงใหม่	189
4.37 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดสันป่าเลียง จังหวัดเชียงใหม่	190
4.38 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดเจดีย์เหลี่ยม จังหวัดเชียงใหม่	192
4.39 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่	194
4.40 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพร้าวหนุ่ม จังหวัดเชียงใหม่	195
4.41 ศาสนสถานที่ปรากฏประติมากรรมรูปตัวมอม วัดพร้าวหนุ่ม จังหวัดเชียงใหม่	197
4.42 การแบ่งกลุ่มของประติมากรรมรูปตัวมอมตามลักษณะรูปแบบ และลักษณะของประติมากรรม	202
1 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดแม่ฮ่องสอน	226
2 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดเชียงราย	227
3 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดเชียงใหม่	228
4 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดลำปาง	230
5 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดลำพูน	231
6 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดน่าน	232
7 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดแพร่	233
8 ผลการสำรวจประติมากรรมรูปตัวมอมจังหวัดพะเยา	234
1 แสดงที่ตั้งวัด 8 แห่งที่สร้างตามทักขานเมือง ปรับปรุงเพิ่มเติมจากล้านนาคดี	245

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 รูปถ่ายผังเมืองรูปหอยสังข์จังหวัดลำปาง เปรียบเทียบ ภาพลายเส้นผังเมืองรูปหอยสังข์	37
2.2 วัดสวนดอกปี พ.ศ.2469 ก่อนหน้าที่ครูบาศรีวิชัยจะมาปฏิสังขรณ์ปี พ.ศ.2474	58
2.3 ภาพไตรภูมิ ตำราฉบับหลวง สมัยกรุงธนบุรี เลขที่ 10 ฉบับสมบูรณ์ เขียนขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2319	66
2.4 รูปจำลองด้านตัด และผังของภูมิจักรวาล โดยวงกลมตรงกลางเป็นที่ตั้งเขาพระสุเมรุ	66
2.5 ลวดลายการสักน้ำหมึกรูปม้าม และตัวมอม	71
2.6 แสดงรอยสักหมึกของคนเมือง และลักษณะของตัวมอมในทัศนะของ บ็อก คาร์ล(Carl Bock)	74
2.7 ภาพตำราที่ใช้เป็นแบบในการสักขาลาย-ซาก้อม ของชาวพม่า ไทใหญ่	75
2.8 - 2.9 กลองกบสำริด ที่หน้ากลองมีรูปกบติดอยู่ตรงขอบ 4 ตัว ติดด้วยไม้สองอัน	78
2.10 ตัวมอมแกะสลักจากไม้ สำหรับแห่เพื่อขอฝน	82
2.11 ประติมากรรมตัวมอม ในพิธีแห่เพื่อขอฝน โครงการ 100 วันอันตราย จังหวัดเชียงราย	82
2.12 ประติมากรรมสิงโตจีนหน้าวัดแห่งหนึ่งในสี่เจียงเขตการปกครองมณฑลยูนนาน ประเทศจีน	85
2.13 คันฉ่องเงินลวดลายสิงโตสองตัวกำลังเล่นลูกขี้ฉิว	88
2.14 คันฉ่องเงินลวดลายสัตว์ลักษณะเคลื่อนไหวเป็นวงกลม ประดับด้วยลวดลายดอกไม้ และพันธุ์พฤกษา	88
2.15 คันฉ่องเงินลวดลายสุนัข ลักษณะกำลังวิ่งโดยเห็นเฉพาะด้านข้าง ประดับด้วยลวดลายดอกไม้ พันธุ์พฤกษา	88
2.16 ภาพปั้นจำลองสัญลักษณ์การประสูติ (จากหินสลัก แบบการหุด สมัยสูงคะ พ.ศ. 300-400)	89
2.17 - 2.18 คันฉ่องเงินสมัยราชวงศ์ฮั่น ลวดลาย12 นักษัตร และคันฉ่องลวดลายสัตว์ อาทิ ช้าง เสือ	90

สารบัญภาพลายเส้น

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่ดินแดนรอบอาณาจักรล้านนา ได้แก่รัฐพม่า ไทย จีน ลาว	9
2.2 ผังเมืองรูปหอยสังข์	37
2.3 แผนที่วัดพระธาตุลำปางหลวง	63
2.4 ภาพแสดงลายสักของชายสิบสองปันนา	72
2.5 ภาพลายเส้น ลายสักตัวมอม	72
2.6 ผังขบวนแห่ตัวมอมขอฝนที่สืบทอดประเพณีล้านนาแบบโบราณ	83
2.7 -2.8 ประติมากรรมสิงโตคู่ เฝ้าหน้าประตูวัดสุทัศนเทพวราราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร	85
2.9 จานสังคโลก(ราวพุทธศตวรรษที่21)ลายปลาคู่ สัญลักษณ์หยิน-หยางตามคติจีน	90